

Gorzen en grienden, pompen en polderen, kluiten klei en moderne recreatie...

Rob Haan

Een ploeg houthakkers (griendwerkers) voor hun schrankkeet in de Biesbosch, circa 1920 (foto collectie Natuur- en Vogelwachter)

Graanoogst op landgoed Amstelwijk in de periode 1926 - 1953 (foto collectie A. Visser)

Het huidige buitengebied van Dordrecht is sterk in ontwikkeling en dat is niets nieuws. Al vanaf het moment dat de Biesbosch tot stand kwam (vanaf 1421), heeft menselijk handelen de natuur beïnvloed. In eerste instantie vooral met het oog op broodwinning. Zware arbeid en armoedige leefomstandigheden in de grienden waren pure ernst. De inpolderingen in de jaren '30 van de vorige eeuw waren vooral gericht op werkverschaffing. De daardoor verkregen landbouwpolders leverden weliswaar prachtige vergezichten op, maar ook hier stond recreatie niet op de eerste plaats. Noeste arbeid wel, op zware kleigrond. Maar de buitengebieden op het eiland van Dordrecht zullen in de toekomst minder gericht zijn op nut en noodzaak. Het zwaartepunt verschuift. De landbouw blijft deels bestaan, maar moet hier en daar plaats maken voor in- en extensieve groenrecreatie en uitbreiding van het areaal natuurgebied. De functie van ons buitengebied verandert, maar met behoud van bestaande cultuurhistorische elementen.

Karige boterham

Wat nu Polder de Biesbosch is, bestond vroeger uit waterpartijen (krekken en killen), zandplaten, biezenvelden, rietgorzen en grienden. Ploegen rietsnijders en houthakkers bevolkten dit gebied om er in modder en slijk een karige boterham bij elkaar te sprokkelen. Van zondagavond tot vrijdagmiddag werd in dit onherbergzame landschap zware arbeid verricht, waarbij de mannen in griendketen verbleven, waar het leven van alle luxe verstoken was. Kort na 1924 werden deze noeste werkers door de plannen van de Vereniging de Biesbosch echter in één klap brodeloos: de inpoldering deed zijn intrede.

Crisisjaren en werkverschaffingsprojecten

'Waar water woelde, golft goudgeel graan' schreef Johannes Vis in 1936 in zijn boek 'Het ontstaan van den polder De Biesbosch'.

Johannes Vis was de eerste secretaris van de Vereniging de Biesbosch (nu Stichting de Biesbosch) welke in 1924 door de Gemeente Dordrecht was opgericht met als enige doel de inpoldering van een groot gedeelte van de Dordtse Biesbosch. Met behulp van de vele werklozen uit de stad, vormde de gemeente in de crisisjaren van de vorige eeuw het Biesboschlandschap om tot vruchtbare akkers, waar nauwelijks tien jaar na de inpoldering al 'goudgeel graan golfde'. Door voortdurend pompen en het aanleggen van gemalen (o.a. het nog bestaande Johannes Visgemaal) werd het land beetje bij beetje drooggelegd. Het inpolderingswerk was echter vooral zwaar handwerk en alleen de taaiste mannen hielden het vol.

Herdenkingszuil

De Vereniging de Biesbosch toonde gelukkig veel belangstelling voor de kwaliteit van het landschap en de mogelijke aantrekkingskracht daarvan op de Dordtse bevolking. In 1928 werd Polder de Biesbosch voor de inwoners van Dordrecht opgesteld, compleet met herinneringszuil. Als trekpleister werd speciaal voor het publiek de Stoopbank opgericht: een rustpunt in het centrum van de polder, op een terp in het landschap waar ooit een arbeiderswoning had gestaan.¹

Herdenkingszuil ter herinnering aan de inpoldering, geplaatst in 1928 (de onderste helft staat er nog steeds). (foto H. Vink)

De oude Elshoeve, vlak voor de sloop in 1979 (foto Jan Koolen)

Met dit monument wilde de Gemeente Dordrecht haar inwoners deelgenoot maken van de schoonheid van het polderlandschap en werd de bevolking uitgenodigd om 'naar buiten' te gaan.

Rust en ruimte met historisch besef

Wat was er dan te beleven aan dat uitgestrekte en vlakke land met hectares omgeploegde kluiten klei of eindeloos monotone gewassen? Waarschijnlijk waren het de rust en de ruimte die menigen deed besluiten om 'de Biesbosch' met een bezoek te vereren. Gelukkig had de Vereniging de Biesbosch al in het eerste kwart van de vorige eeuw oog voor de landschapselementen uit het oude Biesboschlandschap. Veel voormalige volksketen op griend- of rietheuvels werden weliswaar omgebouwd tot boerderij, maar daarbij bleven de oorspronkelijke terpjes bestaan. Dat gebeurde onder andere met de rietsnijdersketen op de Zuidplaat, de Zwanenplaat en de Noorder Elsplaat. Ook de griendkeet 'het Kerkje' en de keet aan de Midden Els werden gepromoveerd tot boerenhofstee. Dit gebeurde natuurlijk niet alleen maar uit historisch besef, maar ook uit economisch oogpunt. Hoe het ook zij, het betekende wel dat veel oorspronkelijke terpen tot op heden min of meer intact bleven.

Ook de van oost naar west stromende krekken, zoals de Zuider Els en het Springersgat, waarvan de namen nog aan de oude zalmvisserij in de Biesbosch herinneren, werden als afwateringskanaal in de nieuwe polder gehandhaafd. Gelukkig zijn ook twee originele griendketen in polder de Biesbosch bewaard gebleven. Eén daarvan wordt geflankeerd door inmiddels flink uit de kluiten gewassen paardenkastanjes. De huisjes staan daar nietig op hun oorspronkelijke heuveltjes, midden tussen de kale klei, de suikerbietten of de binten.

Ook zijn op een enkele plaats in het huidige poldergebied nog kooibosjes te zien, waar zich vóór de inpoldering eendenkooien bevonden.²

Kleurenpalet, wielclubs en zakcentjes

De polder werd en wordt door de inwoners van Dordrecht als aantrekkelijk landschap ervaren. Niet in het minst door de bijdrage van de pachters. Het lichtpaars van het vlas en het rood van bloeiende bloembollen wedijverden met het goudgele graan van Johannes Vis. De weliswaar betegeelde krekken, met de wisselende kleurenpracht van het riet, vulden dit kleurenpalet nog verder aan. En hoewel niet alle wegen in de polder vrij toegankelijk waren, maakten Dordtse wielrijdersclubs halverwege de vorige eeuw graag en vaak lange fietstochten naar de Biesbosch. Wie niet voor het landschap kwam maar

voor een bijverdienste, kon ook in het buitengebied terecht: hele hordes schoolkinderen trokken de polder in om vóór schooltijd nog even een zakcentje te verdienen met het plukken van aardbeien bij één van de boeren uit de Biesbosch.

Kentering

Maar er was een kentering op komst. Nauwelijks 60 jaar na het ontstaan van de polder werd al met begeerige blikken naar die prachtige open ruimte gekeken. Plannen voor bebouwing volgden elkaar in rap tempo op. Woonwijken, industriegebieden, gaswinning, van alles en nog wat passeerde de revue.

Om al die ontwikkelingen het hoofd te kunnen bieden en het landelijke gebied op het Eiland van Dordrecht veilig te stellen, ontstond zo'n 15 jaar geleden een uniek samenwerkingsverband. Provincie, gemeente, waterschap, agrariërs en natuurbeschermers omarmden gezamenlijk het Strategisch GroenProject (SGP) Eiland van Dordrecht.

Dit plan voorziet in een blijvend groene functie van het gebied ten zuiden van de Zeedijk. Het centrale gedeelte van Polder de Biesbosch en Polder de Zuidpunt blijven hun agrarische karakter behouden. Daaromheen en daartussen worden natuur- en recreatiegebieden aangelegd. De nog overgebleven kenmerkende elementen van het oude Biesbosch landschap zijn onlangs geïnventariseerd.³ Ze zullen ook nu weer worden geïntegreerd in de planontwikkeling. De ondergrondse cultuurhistorische waarden worden evenmin over het hoofd gezien: op diverse locaties worden archeologische vooronderzoeken uitgevoerd.

Dichtbij de stad zullen die nieuwe groene gebieden meer mogelijkheden gaan bieden voor de recreërende mens. Verderop krijgt de natuur de kans zich te ontwikkelen, zodat vanuit het Zuidplaatje zich een corridor kan vormen naar de Sliedrechtse Biesbosch. Met het Strategisch GroenProject Eiland van Dordrecht worden de functies van het buitengebied strategisch vastgelegd, zodat we tot in lengte van dagen kunnen genieten van de natuur en de landbouw op het eiland van Dordrecht.

Machinerie van het Johannes Visgemaal in 2006 (foto D. Paalman)

Noten

- 1 Voor een foto van deze arbeiderswoning, zie: A.P. van den Hoek, 2006: 'Boerderijen en hun bewoners in de Grote Waard, deel 1, 'Eiland van Dordrecht'
- 2 R. Haan, 1999: Eendenkooien op het eiland van Dordrecht
- 3 R. Haan, 2006: 'Ten zuiden van de Zeedijk'